

Egy "antimarxista" naplójából

Sárguló kéziratokban lapozgatva különös eszmement csapott meg. Vagy negyven éve íródhattak. A lángeszű felfedezésekért magas árat fizettek a kortársak. ~~Mágnak~~ <sup>- 4 volt a légis -</sup> Képtelenek voltak, ugyanis, a gyakorlati hasznosítás kiértésének ellentálni.

A vérkeringést Harvey alig fedezte fel, amikor már az orvosi világ azt egy vészes gyógykezelésre használta fel. A láz, íme most kitűnt, nem egyéb mint surlódási tünet -- a sárguló vértől hevült érfalakat kell a sűrű folyadék nyomásától megszabadítani ahhoz hogy a baj lecsappanjon. Az érvágás gyógyhatását bőséges vizivással kell elősegíteni, hogy a hígított folyadék simábban fusson az erekben. A betegek ezrei pusztultak el az effajta ~~ham~~ tudományosított orvosi szakértelemtől.

Nyomon követte a korszerű gyógymekanika divatját a még tudományosabb gyógykémia. A hánytatás, hashajtás és az ájulásig vitt izasztás a "nedveknek" helyes keveredését szolgálta. A moliers-i purgáló medikusok hada az emberemésztésben versengett a "Gil Blas" vérengző doktoraival.

Perse nem pusztá érdekeességek gyűjteményének indult a kézirat. Szigorú analógiát vált látni a tizenhetedik szá-

zadbeli természettudományok ~~valamint~~ a későbbi társadalomtudományok felfedezései és azoknak félresikerült alkalmazásai között.

A társadalmi törvények ~~volt~~ felfedezését egy Robert Owen, Auguste Comte, Quetelet, Herbert Spencer vagy Karl Marx művei révén a kortársak úgy értelmezték, hogy ~~ők~~ kezükben van végre a jövő kulcsa. Ezután csak obszkurantista kuruzselők <sup>akár a világ életét</sup> ~~álkapták át~~ az emberiségnek felzabadosításának a nyomor átkától. ~~Milyen a tudományok irányított társadalmi és gazdaságpolitika biztos gyógyszere mindenféle társadalmi károsításnak.~~ Persze, gyógyszere válogatta! Owen a vallások azonnali teljes kiküszöbölésétől, Comte egy szociológiai egyházhierarchiától, önnön pápasága alatt, Spencer a késhegyig menő szabadverseny embertelenségeitől, Quetelet társadalmi fizikájának ~~egy~~ <sup>egy</sup> ~~szociológiai~~ morálstatisztika fegyelmező erejétől, Marx pedig egy erkölcsi szenvedélyektől fűtött proletár-osztályharctól várta a gyógyulást.

Széles gesztussal levontam a tanulságot: -- a markai tudományos politika sem egyéb, mint szellemi vívmányoknak a gyakorlatiasság kisértésébe való belebicsaklása. Az ő elmélyített szociológiáját a politikába egyenest átültetni csakúgy nem lehetett mint egy Harvey nagyszerű felfedezését a kor orvosi praxisába.

Raztendőkkel később nyilván kételyeim támadtak. Egy másik kéziratra bukkantam ugyanis, amely már ugylátszik a sajátivásu anti-marxizmusomat kezdte ki. Nem ~~is~~ <sup>is</sup> estem <sup>is</sup> netán magam is bele a saját "felfedezéseim" elhamarkodott kiaknázásába? És hogy a "tudományos" jelző, a szocializmushoz biggyeszítve, nem ~~is~~ <sup>is</sup> fogasabb kérdéseket rejt <sup>is</sup> mint aminőkre felkészültem?

Mindenesetre Mindezt az "Irodalmi Ujság" egy minapi cikke idézte emlékezetembe, amely "Tudomány és zsarnokság" ~~elnevezés~~



1)  
cimeñ rokon kérdéseket feszegetett, valahogy hasonlóan ahhoz ahogy  
jómagam jórégén.

A marxizmust, persze, ma sokkal higgadtabban bírálja a tudományos közvélemény, mint akkoriban. De az antimarxizmust is, amelynek az eredményei most már szintén kezdenek leszűrődni. A Locke-Ricardo-Marx-i munkaértékelmélet elbukott. A Lewis Henry Morgan féle antropológia idejét múlta. A pozitívista filozófia lezajlott. A dialektikai módszer a természettudományokból kászorult. ~~Sinaita-  
nem tabu többé.~~ Viszont a társadalomtudományok, sok részlet mellőzésével, felvették magukban, majdnem egészében az ipari forradalomból támadt társadalomnak Ricardo-Hegel-Marx-i analizisét, beleértve az osztályharc jelenségét. Bár a világtörténelem nem "osztályharcok története", a tizenkilencedik század európai társadalmainak a története nagyrészt az. Míg az ortodox marxizmus túlnyomólag elavult, meg el is évült, a mai történelmi tudományoknak és komoly publicisztikának nagyobb része a marxista befolyásból merítette nézőszögeit, látóhatárát és kérdéseit, bármennyire eltér gyakran válaszaiban. A kommunisták kiskátéja ezt az egyszerű tényállást persze éppen olyan kevésbé hejlandó befogadni, mint az antimarxisták nagykátéja.

De hol hagytuk utközben a tudományos politika kérdését? Fanatizmus és zsarnokság, az általános emberi mértéket is meghaladóan, a mi nyugati civilizációnk/<sup>viszsa-</sup>viisszatérő velejárói. Bennrejlő alternatívái ezek egy radikális türelmességet nem ismerő gondolkodásnak. Hogy honnan és kitől származott ránk ez az irdatlan hagyaték, ki tudná megmondani? Vallás, állam vagy filozófia -- melyik fűtötte bőségesebben a türelmetlenség kazánját? Egyházak és szekták, népek

és nemzetek, pártok és osztályok, tudósok és művészek, aki csak a Nyugat levegőjét lélegzi, mindhalálíg szítja a saját szellemiségének szent háborúját a másféleség táborával.

De mit tartsunk mégis, ha már az esetlegest kutatjuk, a saját korunk ádáz totalitarizmusában, szorongató konformizmusában éppen a tudás szabadságának politikai kihatásáról, a tudomány szabadságszerveztő szerepéről?

Egynehány tényt kell megállapítanánk, habár nemlegest, de talán éppen ezért új utak felé készített.

A múlt század szellemi történetét vizsgálva, meglepő eredményre jutunk. Nem áll, amint azt a közhiedelem tartja, hogy az Újkor a tudomány jegyében élt és nevededett. A tudományosság presztizsének ez a szertelen elkorázása a mi saját korunk legendaképzésének a szülötte. Az igazság az, hogy a természettudomány igézete, amelyet Marx és Engels a tizenkilencedik század második felében tükröznek, még a saját századuk elején ismeretlen volt. Hegel, akitől leszámaztak, a társadalomnak, nem a természetnek volt a kutatója. Csak a szerves kémia, az agronómia, a műszaki és orvosi tudományágak sikerével szinte robbanásszerűen lett a természettudományosság a kor ideológiája. Még a Kommunista Kiáltvány nem hivatkozott tudományos alapozásra, ellenkezőleg, az utópistákat vádolta meg tudományos érvelésekkel. De harminc évvel később Engels már maga "tudományos szocializmus"-ra keresztelte el az új tant. Akkorára a világképet alakító korszellem Robert Mayer személyében az energia megmaradását nyilatkoztatta ki és Darwin felfedezése kopernikuszi fordulatot hozott az ember leszámazásának kérdésében. Az 1859 óta lezajlott évszázad aztán valóban az exakt tudományok jegyében állott amíg gyorsuló iramuk a felfedezések és találmányok özönével el nem árasztotta a világot. De a husza-



dik század sajátos tudománybarátságában Kopernikusz és Newton, Darwin és Einstein századai egybeforrottak babonaűző hatásaikban.

Mindüket az exaktkutatás trónusára emelték amelynek a glóriája pedig a fentemlitett cikk szerint nem más mint a "tökéletes hajszálpon-tosság és tudományos következetesség."

Am a négyük egyikét sem, mint ma tudjuk, e semleges tulajdonok, ha-nem szinte betűszerint egetrengető elgondolásaik tették halhatatlanná.

A tizennyolcadik században még a bölcselet hitele akkora volt, hogy a kutatás terén történt nagy haladások is a filozófia tekintély-ét vették kölcsön ott ahol ma fizikáról vagy kémiáról beszélünk. A kivétel Anglia volt, de csak látszólag. A népszerű "scientific" jelző ott a közigazgatást racionalizáló ötleteket illette amelyektől hemzsegnék a gondolkodók és államférfiak írásai. Akkora volt a tár-sadalompolitika és a közigazgatási technikák hitele hogy előbb a gazda-ságtan, azután a ~~természettudomány~~ természettudomány a "science" nevet nyerte el.

Hogy a marxizmus későbbi szakaszában <sup>ezt a forrásait kellett,</sup> nagy erőt merített anti-zenkilencedik század szinte babonás tudománytiszteletéből, az két-ségtelen; más kérdés hogy napjainkban nem-e éppen ebből az ál-eredeté-ből szenved-e majd kárt?

Amit a természettudományok történetének nevezünk, az az ujkori szellemiség kialakulásában sem tárgyi egységet, sem egyirányu erőt nem képviselt. Lehet hogy földalatti áramlások révén a tudás egymásra következő szakaszai között titkos közlekedés volt, de annak rejtett csatornáit, ha voltak, kifürkészni nem tudjuk.

Tény mindenesetre, hogy gazdaságtörténészeink minden igyekezete ellenére sem sikerült saját korunk bölcsojét, a tizennyolcadik szá-zadi ipari forradalmat a természettudományok fejlődéséből származ-

tatni. A szövő-, majd a döntő jelentőségű fonógépeket egyszerű munkások tákolták össze, és a későbbi találmányokat sem köszönhetjük, az egy James Watt gőzgépe kivételével, tudományos elméknek. Csak száz évvel a gőzerő hasznosítása után sikerült tudományt és technikát összeházasítani, tudományt és politikát pedig soha.

Egészen más nyomon kell <sup>alig hánosan</sup> keresnünk a mai kor gyökereikig nyíló panaszának és a társadalom elleni perének forrásait.

A tizenharmadik század ipari forradalma évszázadoknak a vizsgálója. Történelmi mértékkel mérve, máról-holnapra egy mesterséges műszaki szövettel vonta be a hagyományos társadalmat. Az anyagilag tündöklő sikerű tizenkilencedik századi piaci kapitalizmus csak első szakasza volt ennek az új technológiai civilizációnak, amely váratlanul váratlanabb veszedelmekbe sodor bennünket. Ez a technológia a természettudományok gyakorlati ágaiból szivta ugyan erejét, de azért mégsem a tudományosság tekintélye hanem a tényleges műszaki szövet alakította át környezetünket teljességében. Mesterséges erőkelet és anyagokkal keresztül-kasul drótozott közületünknek, mondhatnánk, a halmazállapota változott meg; előbbi laza szerkezetéből mintha mind merevebb kristályosodásba menne <sup>t volna</sup> át. Hiába leplezzük önmagunk előtt <sup>szórt</sup> hogy egy fizikailag összpontosított világ észbontó félelmet, és egy zsarnoki közvélemény hatalmát rejti magában. A tervgazdaság ezt a merevséget kezdetben növeli még, viszont bizonyos hogy a haladott piaci kapitalizmus <sup>is, és a lassonyabb fokozatán,</sup> konformizmusa <sup>is,</sup> ugyanabból a forrásból táplálkozik mint az ötéves tervek szabadságzsugorító hatása. A népek függetlenségét leigázó nagyhatalminerőszakot pedig végső soron ugyanezek a szervezet tényezők élezi ki.

E technológiai civilizációból származik az a válság, amelynek a kohójából öngyilkos tendenciák, de egyben hatalmas erkölcsi erők is ~~származnak~~



törnek elő hogy az életnek emberi mivoltát és tartalmát megmentseék.

Természettudomány, technológia és gazdasági szervezés -- ezek az eszmék a mi napjainkban a Keleten még gyorsabban talán mint a szülőországokban tovább iparosítanak nem is egy, hanem többféle mintára. Kapitalizmus és szocializmus egyaránt nyugati eszmék.

A szocializmus maga egy lépés előre egy erkölcsileg közönyös piaci színvonalról egy emberileg tudatosított mindennapi élet felé. A korai kapitalizmus a gépterelésért sokáig fizetett meg egy alacsonyabb, szivtelen és hazug közszellemmel. A szocializmus első szakaszának ragyogó odaadását egy ravasz őrült tömeggyilkosságai egy csapásra vereségre fordították, látszólag.

*A Csak látzó.* Mert ebből a távlatból szemlélve látszat csupán az ember tehetetlensége a technikával szemben. Az öntörvényei alatt alakuló műszaki civilizációban még élnek azok az erkölcsi tényezők, amelyek az eredeti célkitűzéseket ihlették.

Erkölcsi erőknél nevezi a történelem azokat a mélyből feltörő szenvedélyeket, amelyek néha káprázatos szépséggel létünk emberi alapfeltételeit biztosítják.

Egy műszaki civilizációt humanizálni -- ez a világmentő feladat. De mi más ez, mint a szocializmus emberi tartalmának a megmentése?

Magyarországon majd két éve nagy horderejű szellemtörténelmi esemény zajlott le. Tudva-nemtudva kísérlet volt arra, hogy egy egész nép juttassa kifejezésre ezeknek az igazságoknak az eleven erejét.

Gyászunkban is büszkeségünk hogy Budapest lázadó kommunistái ehhez az emberiségi viszonylatban döntő irányu előcsapathoz tartoztak. Mennél mélyebben és őszintébben merülünk el a vértanú Nagy Imre eszmei hagyatékában, annál jobban kap meg ez az egyszerű tanulság.

1958

From the diary of an "Lulimawot".

At Diney (the other day) looking through the yellowed pages of a manuscript I was struck by a curious trend of thought. <sup>Carlemparave</sup> of brilliant discoveries

so the argument ran - had to pay off / People who were living in times of ~~some~~ brilliant discoveries - so the argument ran - had to pay a high price for it <sup>(since the benefits)</sup> ~~an exorbitant~~ price. For the simple reason that they can never <sup>be</sup> made to pay of <sup>from</sup> public <sup>at</sup> into practice.

He ~~could~~ had <sup>the</sup> heavy downward blood circulation of blood than the medical profession ~~put it to work~~ <sup>put it to use</sup> ~~in a very disastrous~~ <sup>in a very disastrous</sup> ~~because~~ <sup>because</sup> ~~of the sick.~~ <sup>of the sick.</sup> ~~There, as now was apparent,~~ <sup>clearly</sup> ~~was~~ <sup>was</sup> ~~nothing else than~~ <sup>nothing else than</sup> ~~no~~ <sup>no</sup> ~~more~~ <sup>more</sup> ~~than~~ <sup>than</sup> ~~a~~ <sup>a</sup> ~~plum~~ <sup>plum</sup> ~~of~~ <sup>of</sup> ~~friction~~ <sup>friction</sup> - all that was needed to quell the hammer was to <sup>force</sup> ~~relieve~~ the walls of the arteries, ~~at~~ <sup>relieved from</sup> the ~~own~~ <sup>own</sup> ~~hit~~ <sup>hit</sup> by the surging blood stream, ~~from~~ <sup>from</sup> the pressure of the ~~stroke~~ <sup>stroke</sup> ~~slightly~~ <sup>slightly</sup> ~~depressed~~ <sup>depressed</sup>. The turbulent spots of blood, by ~~are~~ <sup>are</sup> to be ~~induced~~ <sup>induced</sup> by lateral ~~array~~ <sup>array</sup> of water, so the blood down ~~lopin's~~ <sup>lopin's</sup> can ~~not~~ <sup>not</sup> ~~run~~ <sup>run</sup> ~~smaller~~ <sup>smaller</sup> in the arteries.



Patients perished in their thousands as a result of this  
much scrutinized medical expertise.

After